

جستاری بر تبعات تحریم‌های اقتصادی بر سرمایه گذاری خارجی در حوزه انرژی ایران

سید نصرالله ابراهیمی، پرویز رحمتی، صادق عبدی

عضو هیات علمی دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، snebrahimi@yahoo.com

دانشجوی کارشناس ارشد حقوق اقتصادی دانشگاه علامه طباطبائی، rahmati1367@gmail.com

دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق نفت و گاز دانشگاه تهران، sadeghabdi68@gmail.com

چکیده

در بین عوامل موثر بر رشد اقتصادی، توجه به نقش و اهمیت تشکیل سرمایه به عنوان موتور رشد و توسعه اقتصادی، نکته ای بوده که از دیر باز در بین اقتصاددانان، موضوع پر رونقی به شمار می آمده است. در این بین سرمایه گذاری خارجی به عنوان یک روش تأمین مالی می تواند با دمیدن روح رقابت در کالبد اقتصاد کشور باعث رشد اقتصادی شده که منجر به بهبود بهره‌وری می گردد. حال آنچه که در جذب سرمایه گذاران خارجی اهمیت بسزای دارد، علاوه بر وجود پتانسیل لازم برای سرمایه گذاری در کشور میزبان سرمایه گذار خارجی احتیاج به محیط و بستری امن برای سرمایه گذاری خود است. با این وجود پس از پیروزی انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷ غرب بارها از ابزار تحریم استفاده کرده‌اند و این تحریم‌ها مانعی بر سر راه سرمایه گذاری خارجی در کشور شده است و تبعاتی را در بر داشته، لکن در مقاله پیش رو به پالایش تبعات این تحریم‌ها در حوزه تأمین مالی انرژی و حدود و ثغور آن‌ها پرداخته شده است. شایان ذکر است مقاله حاضر به شیوه تحلیلی توصیفی به رشته تحریر در آمده است.

واژه کلیدی: تحریم، سرمایه گذاری، صنعت نفت و گاز، رشد اقتصادی.

سرمایه گذاری از موضوعات مهم اقتصادی است، انباشت سرمایه یکی از پیش نیازهای اساسی فرآیند رشد اقتصادی است که از منابع داخلی و خارجی قابل تأمین شدن می‌باشد و با رونق و توسعه سرمایه گذاری زمینه برای بهبود سطح زندگی افراد فراهم می‌شود. سرمایه گذاری خارجی معمولاً همراه و به موازات سرمایه گذاری‌های داخلی صورت می‌گیرد که عبارت است از به کارگیری سرمایه های خارجی در یک بنگاه اقتصادی جدید یا موجود پس از اخذ مجوز. سرمایه گذاری مستقیم و غیر مستقیم خارجی بیشتر به وسیله بخش خصوصی و در قالب شرکت‌های چند ملیتی است که اهمیت این سرمایه گذاری به عنوان معیاری برای سنجش و پویایی و رونق کشور از منظر کشور های در حال توسعه انکار ناپذیر است، جذب این سرمایه‌ها فواید بسیاری دارد، از جمله می‌توان به جذب تکنولوژی، دانش روز، رونق اقتصاد داخلی، بالا بردن توانایی مدیریت، اشتغال، بهبود تراز پرداخت‌ها، افزایش قدرت رقابت اشاره نمود و ضعف مدیریت نادرست در این زمینه پیامدهای منفی به همراه خواهد داشت.

فعالیت اقتصادی بخش خصوصی و توسعه سرمایه گذاری تنها در پرتو امنیت شکوفا می‌شود و سرمایه گذار در هنگام اخذ تصمیم به دو اطمینان نیاز دارد اطمینان عدم تعرض حقوقی، سیاسی و... به سرمایه‌اش و اطمینان از کسب سود، سرمایه گذاران به جایی روی می‌آورند که بهترین شرایط را از لحاظ نزدیکی به منابع و نیروی کار داشته باشد. با این وجود در بین عوامل موثر بر رشد اقتصادی، توجه به نقش و اهمیت کاهش هزینه‌ها رقابت بین‌المللی و آزاد سازی نظام‌های مرتبط با سرمایه گذاری مستقیم خارجی، ایجاد مناطق آزاد و تسهیل در قوانین مربوط به سرمایه گذاری، منجر به بستر مناسب برای جذب سرمایه گذاری خارجی می‌شود حال آنکه در کنار عوامل فوق عواملی نیز مانع از ورود سرمایه خارجی به کشور می‌شود که یک از این موارد ریسک ناشی از تنش‌های سیاسی و تحریم‌های بین‌المللی می‌باشد. در این میان ایران به عنوان یکی از اعضای سازمان کشورهای صادر کننده نفت در ردیف چهارمین کشور دارنده بزرگ‌ترین ذخایر جهانی نفت و گاز قرار دارد. در سال ۲۰۱۰، ایران سومین صادرکننده نفت خام جهان بعد از عربستان و روسیه بود، اما با توجه به افزایش مصرف داخلی و کاهش تولید به واسطه تحریم‌ها، حجم نفت صادراتی آن کم شده است. از سال ۱۳۵۸ تا کنون جمهوری اسلامی ایران با واژه تحریم آشنا بوده و با گذر زمان شدیدترین تحریم‌های صورت گرفته از سوی آمریکا و اتحادیه اروپا علیه کشور که از سال ۶۸ آغاز شده و تا کنون نیز با شیب تندی افزایش یافته است. بنابراین برای درک بهتر نسبت به عمق تحریم‌ها اعمال شده در حوزه سرمایه گذاری خارجی در حوزه صنعت نفت و گاز ابتدا به مفهوم سرمایه گذاری خارجی و تحریم پرداخته سپس به آثار تحریم‌ها در این حوزه می‌پردازیم.

سرمایه گذاری خارجی

سرمایه گذاری خارجی به مثابه معادل ایست که دارای دو سوی است: یکسوی آن، نهادها، قوانین و مقررات، نگرش‌ها، بازار و امکانات کشور میزبان برای پذیرش سرمایه گذاری خارجی است و آن سوی دیگر، گرایش‌ها و باورهای سرمایه گذار خارجی نسبت به کشور میزبان است [1].

جذب سرمایه گذاری خارجی به یکی از مسائل مهم مورد توجه کشورهای در حال توسعه تبدیل شده است چرا که پیمودن مسیر توسعه اقتصادی و رسیدن به کشورهای پیشرفته نیازمند سرمایه، فن آوری و امکانات می‌باشد که همه از طریق سرمایه گذاری خارجی قابل حصول هستند. سرمایه گذاری خارجی می‌تواند با انتقال وجوه یا مواد از یک کشور (کشور صادرکننده) به کشور دیگر (کشور میزبان) جهت استفاده از تأسیسات یک بنگاه اقتصادی در کشور اخیر در ازای مشارکت مستقیم یا غیرمستقیم در فواید آن بنگاه، که به صورت مشارکت عمومی توسط دولت‌ها به مفهوم خاص و یا توسط سازمان‌های بین‌المللی صورت گیرد و یا به صورت سرمایه گذاری خصوصی باشد که این نوع سرمایه گذاری بخش مهمی از سرمایه گذاری‌های صورت گرفته در خارج از کشور را تشکیل می‌دهند و هدف اصلی اشخاص و شرکت‌های خصوصی کسب منفعت می‌باشد و همین عنصر سرمایه گذاری را از دیگر موارد تأمین مالی جدا می‌سازد و انواع آن سرمایه گذاری مستقیم (زمانی است که یک سرمایه گذار ساکن یک کشور دارایی را در یک کشور دیگر به قصد مدیریت آن دارایی خریداری می‌کند) و غیر مستقیم (اعمالی که صرفاً به منظور تحصیل سود است که معمولاً شامل خرید سهام و اوراق قرضه می‌باشد) است. سرمایه گذاران خارجی مناطق و کشورهایی را برای سرمایه گذاری انتخاب می‌کنند که شرایط مطلوب اقتصادی و حقوقی و اجتماعی و فرهنگی و... را داشته باشند، در جذب سرمایه گذاری خارجی عواملی چون رشد اقتصادی، بازارهای داخلی، منابع طبیعی، روابط بین‌الملل، قوانین

داخلی، رشد تجارت، نرخ مالیات، نرخ ارز، ثبات سیاسی [2]، به رسمیت شناختن حقوق مالکیت و امنیت حقوق مالکیت، مشوق‌های مالی، هزینه‌های بالقوه که به وسیله قوانین و مقررات به بنگاه‌ها تحمیل می‌شوند، میزان فساد اداری، کیفیت زیر ساخت‌ها، تأثیرگذارند و بخشی از فضا و شرایطی هستند که فرصت و انگیزه‌های پیش روی بنگاه را شکل می‌دهند [3]. در کشور ما نیز جذب سرمایه‌های خارجی اقدامی است که از دیر باز ضرورت آن احساس می‌شده به خصوص در حوزه صنعت انرژی (نفت) که موتور رشد اقتصاد ملی است و اصلی‌ترین مزیت اقتصاد ایران است چرا که آنچه که مسلم است صنعت نفت به طور مستقیم و غیر مستقیم تأمین کننده مالی سایر بخش‌های اقتصاد کشور است، نیازمند سرمایه‌گذاری عظیم است. سرمایه‌گذار خارجی در حوزه نفت و گاز می‌تواند به صورت انتقال تکنولوژی، تجربیات، مهارت‌ها، مدیریت علمی و نوین، تأمین منابع سرمایه‌ای باشد که به دنبال اهدافی همچون کشف مکان‌های مناسب و امن برای تولید، تولید با کیفیت و ارزان و ورود به بازارهای رقابتی بین‌المللی است برای سرمایه‌گذار خارجی و توسعه میداين و رشد اقتصادی برای کشور ایران باشد. با این حال می‌توان انگیزه سرمایه‌گذاری در ایران را جمعیت جوان و نیروی کار ارزان، وجود ذخایر با ارزش زیر زمینی، بازار تقاضای بالقوه ۷۰ میلیون نفری، موقعیت منطقه‌ای و جهانی به ویژه از لحاظ اقتصادی سیاسی، قرار گرفتن در مرکز خط سیر زمینی، هوایی، دریائی سه قاره اروپا، آسیا و آفریقا، ویژگی‌های مناسب آب و هوایی و اقلیمی دانست.

تحریم

تحریم، فعالیتی است که به وسیله یک یا چند بازیگر بین‌المللی (مجرى تحریم)، بر علیه یک یا چند کشور دیگر (هدف تحریم)، به منظور مجازات این کشورها، با اهداف محروم ساختن آن‌ها از انجام برخی مبادلات یا وادار ساختن آن‌ها به پذیرش هنجارهایی معین و مهم (از دید مجریان تحریم)، اعمال می‌شود. به عبارت دیگر تحریم‌ها ابزارهایی هستند که جایی میان دیپلماسی و استفاده از نیروی نظامی قرار می‌گیرد. این ابزارها اقداماتی تلافی‌جویانه بین‌المللی محسوب می‌شوند و غالب اوقات، اعمال محدودیت‌های تجاری یا مالی را در بر می‌گیرند [4].

انواع تحریم

به طور کلی تحریم را از سه جنبه طبقه‌بندی می‌کنند:

- تقسیم‌بندی از لحاظ اندازه و یا حدود تحریم
- تقسیم‌بندی از لحاظ تعداد کشورهای فرستنده
- تقسیم‌بندی از لحاظ اقتصادی یا غیراقتصادی

انواع تحریم از لحاظ اقتصادی یا غیراقتصادی

تحریم غیراقتصادی: این نوع تحریم بر مبنای بی‌توجهی به اعتبار و حق کشور هدف در صحنه بین‌المللی می‌باشد. تحریم اقتصادی: اعمال محدودیت بر روابط تجاری فی مابین شهروندان و بنگاه‌های اقتصادی حداقل دو کشور می‌باشد [5] هر قیدی که به وسیله کشور فرستنده بر تجارت و سرمایه‌گذاری بین‌المللی کشور هدف، در راستای وادار ساختن تغییر سیاستی وضع شود، تحریم اقتصادی نام می‌گیرد. به عبارت دیگر تدابیر قهر آمیز اقتصادی بر ضد یک یا چند کشور برای ایجاد تغییر در سیاست‌های آن کشور یا کشورها یا دست‌کم بازگو کننده نظر یک کشور درباره این‌گونه سیاست‌هاست [6]. در واقع تحریم اقتصادی یکی از ابزارهای زیر مجموعه سیاست خارجی بوده و به دو نوع تقسیم می‌شود. اول؛ تحریم اقتصادی به منظور بی‌ثبات کردن رژیم سیاسی کشور هدف که برگرفته از تضاد در منافع استراتژیک کشور تحریم کننده می‌باشد. دوم؛ تحریم اقتصادی برای تغییر رفتار سیاسی یا اقتصادی کشور هدف است. این نوع تحریم به مراتب ملایم‌تر از نوع اول است و عملاً تحریم اقتصادی جایگزینی برای جنگ به شمار می‌رود [7].

در یک تقسیم بندی کلی‌تر تحریم‌ها به دو نوع مالی و تجاری تقسیم می‌شوند. در این میان تحریم‌های مالی، تأثیر شدیدتری نسبت به تحریم‌های تجاری دارند. به دلیل اعمال تحریم‌های مالی، ایران نرخ‌های بالاتری را برای اخذ وام پرداخت می‌نماید و نرخ‌های بازدهی تضمینی بالاتری را برای سرمایه‌گذاری قراردادهای نفتی بای بک (بیع متقابل) پیشنهاد می‌کند. آمریکا علاوه بر تحریم‌های تجاری از برخی از ابزارهای تحریم مالی استفاده می‌کند. از جمله این ابزارها می‌توان به محروم نمودن ایران برای تأمین مالی از طریق بانک صادرات- واردات، اعتبارات صادراتی، ضمانت‌نامه، وام و بیمه صادرات نام برد. همچنین آمریکا به نماینده‌های خود در نهادهای مالی بین‌المللی توصیه می‌کند تا در برابر گسترش اعتبارات یا دیگر همکاری‌های مالی با ایران مقابله و یا قانون علیه آن تصویب کنند. این نهادهای مالی عبارتند از: بانک جهانی، صندوق بین‌المللی پول، سازمان همکاری‌های توسعه بین‌المللی و بانک توسعه آسیایی. آن چه مسلم است، تحریم‌های مالی اثرات شدیدتری نسبت به

تحریم‌های تجاری دارد. تحریم مالی همراه با تحریم صادرات برخی از کالاهای ایران می‌تواند وضعیت مشابهی با تحریم‌های کامل فراهم کند و اگر این تحریم‌ها با همکاری دیگر کشورها صورت پذیرد می‌تواند هزینه‌های سیاسی، اقتصادی بالایی را برای اقتصاد کشور به همراه داشته باشد.

مهم‌ترین تحریم‌های غربی علیه ایران

کاخ سفید از زمان انقلاب اسلامی ۱۹۷۹، ۱۶ حکم اجرایی شامل تحریم ایران را صادر کرده است. کنگره نیز طی چهار مرحله ۹ قانون تصویب کرده است که شامل تحریم‌های تنبیهی بر ضد ایران است. نخستین مرحله تحریم‌های آمریکا از سال ۱۹۷۹ تا ۱۹۹۵ میلادی در واکنش به بحران گروگان‌گیری در سفارت آمریکا و حمایت دولت ایران از گروه‌های افراطی منطقه بود. دومین مرحله از تحریم‌ها از سال ۱۹۹۵ تا ۲۰۰۶ اعمال شد که هدف آن تضعیف ایران از طریق هدف قرار دادن صنایع نفت و گاز به عنوان پاشنه آشیل اقتصاد ایران و جلوگیری از دسترسی این کشور به فناوری‌های موشکی و هسته‌ای بود. تحریم‌های آمریکا به خصوص شرکت‌های کشور ثالث را که در بخش انرژی ایران سرمایه‌گذاری کنند هدف قرار داده، اقدامی که متحدان ایران را وادار کرد موضعی واحد بر ضد ایران اتخاذ کنند. موج سوم تحریم‌ها از سال ۲۰۰۶ تا ۲۰۱۰ به طور عمده به علت نگرانی درباره اهداف هسته‌ای ایران صورت گرفت با این حال شامل اقدامات تنبیهی به علت نقض حقوق بشر نیز بود. این تحریم‌ها تقریباً همه گلوگاه‌های اقتصاد ایران را هدف قرار داده‌اند. موج چهارم تحریم‌های ایران از سال ۲۰۱۰ میلادی شامل برخی از شدیدترین محدودیت‌هایی بود که آمریکا بر ضد یک کشور اعمال کرده بود. این تحریم‌ها بانک مرکزی ایران، و توان این بانک برای انتقال درآمدهای نفتی به کشور و نیز بخش‌های حمل و نقل، بیمه، تولید و تأمین مالی ایران را هدف قرار داد. در مرحله نخست تحریم‌های ایران به طور یک‌جانبه توسط واشنگتن اعمال شد. با این حال در مرحله بعدی تحریم‌ها شامل تدابیر مشابهی بود که متحدان آمریکا و سازمان ملل بر ضد ایران اعمال کردند و تقریباً یک رژیم جهانی تحریم، بر ضد ایران اعمال شد [8]. که ذیلاً به اهم این تحریم‌ها پرداخته می‌شود.

قانون داماتو، ۲۰ سپتامبر ۱۹۹۵: (هر گاه شرکت‌های آمریکایی و غیر آمریکایی در بخش نفت و گاز ایران بیش از ۴۰ میلیون دلار سرمایه‌گذاری کنند، مشمول مجازات خواهند شد). کلینتون رئیس‌جمهور وقت آمریکا با تصویب این قانون، اجازه یافت شرکت‌های غیر آمریکایی را که فناوری صنعت نفت را در اختیار ایران قرار می‌دادند، تحریم کند. قانون داماتو پس از ادغام با طرح "بنیامین گیلمن" رئیس‌جمهوری سابق کمیسیون روابط بین‌الملل مجلس نمایندگان آمریکا که محتوایی مشابه قانون داماتو داشت، در قالب قانون مجازات ایران و لیبی در ۵ اوت ۱۹۸۶ در کنگره آمریکا تصویب شد.

قانون تحریم‌های ایران و لیبی (ILSA) (۱۹۹۶): تحریم شرکت‌های خارجی دارای روابط تجاری با ایران

قانون جامع تحریم‌های ایران، پاسخگویی و سلب منافع (CISADA) (۲۰۱۰): هر شخصی که بیش از ۲۰ میلیون دلار یا بیشتر در صنعت نفت ایران سرمایه‌گذاری کند، و همچنین هر شخصی که کالا، خدمات تکنولوژیکی یا اطلاعاتی به ارزش بیش از ۱ میلیون دلار برای توسعه صادرات بنزین ایران ارائه کند مشمول تحریم خواهد شد.

قانون مجوز دفاع ملی برای سال مالی ۲۰۱۲ (۲۰۱۱): همه بانک‌ها و مؤسسات بین‌المللی که دارای رابطه تجاری با بانک مرکزی ایران از جمله خرید نفت ایران می‌باشند مورد تحریم خواهند بود.

قانون کاهش تهدید ایران و حقوق بشر روسیه ۲۰۱۲: این قانون همه شرکت‌های آمریکایی را پاسخگو و مسئول فعالیت‌های شرکت‌های زیرمجموعه خود در خصوص درگیری در فعالیت‌های تحریم شده می‌داند و حوزه تحریم‌های CISADA را به حوزه‌های دیگر چون توسعه منابع نفتی، صدور خدمات متعهد شده جاری، صدور بیمه کشتی‌های انتقال دهنده نفت ایران و یا خرید و ارائه تسهیلات اوراق قرضه حکومت ایران سرایت می‌دهد.

مصوبات شورای اروپا (CFSP) (ژانویه ۲۰۱۲): بر این اساس؛ واردات، خرید و انتقال تمام تولیدات نفتی ایران و تأمین مالی، ارائه تسهیلات و یا مشارکت در صنعت پتروشیمی ایران ممنوع شده است.

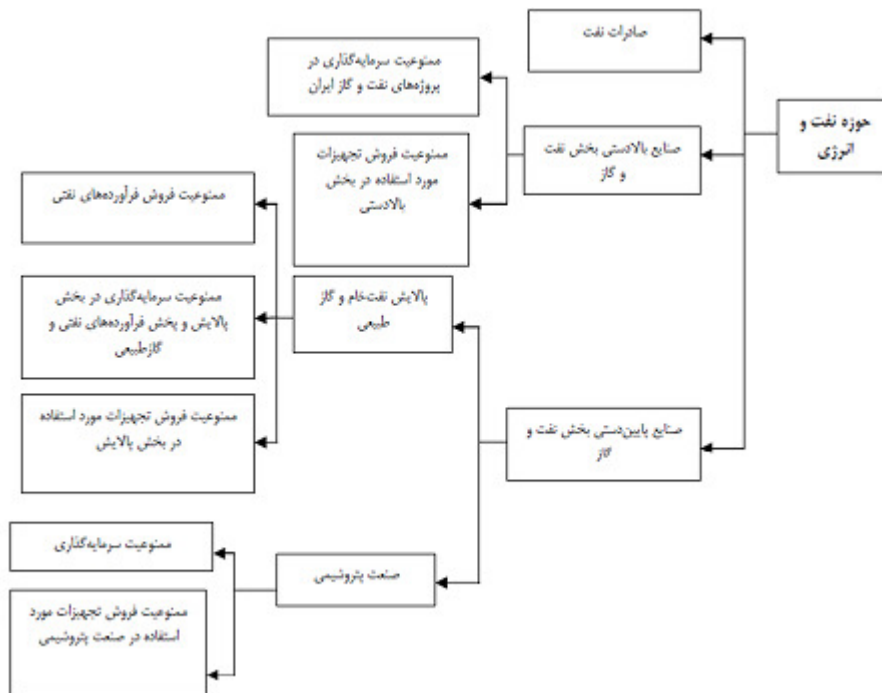
مصوبه شورای اروپا (اکتبر ۲۰۱۲): ممنوعیت‌های ترانزیت‌های مالی بین بانک‌های اروپایی و ایرانی به جز در موارد مجاز، ممنوعیت صادرات گرافیت، ...، ممنوعیت واردات نفت و گاز ایران، ممنوعیت ارائه اعتبارات، تضمین‌ها و بیمه‌های کوتاه مدت، ممنوعیت ارائه وسایل تحت مالکیت افراد و شرکت‌های اروپایی برای انتقال و ذخیره‌سازی نفت ایران، گسترده کردن ممنوعیت‌های تجهیزات صادرات نفت و گاز و صنایع پتروشیمی ایران.

در ادامه سناریوی تحریم‌ها مصوب جدید کنگره آمریکا (۲۰۱۳) به دنبال آن است که صادرات نفت ایران را تا سال ۲۰۱۵ به صفر برساند، این قانون جدید تحت عنوان "قانون آزادی و مقابله با اشاعه هسته‌ای ایران" (IFCA) آمده است، تحریم‌های

تازه ای علیه بانکها، شرکت‌های بیمه و شرکت‌های کشتی‌رانی طرف همکاری با ایران در نظر گرفته است. در قانون جدید همچنین برای نخستین بار تحریم‌ها از حوزه نفت و گاز فراتر رفته و مسئله غلات را هم شامل می‌شود و شرکت‌ها و دولت‌هایی که نفت و گاز ایران را با غلات تعویض می‌کنند نیز تحت تحریم قرار خواهند گرفت. طبق قانون جدید تحریمی، هرگونه همکاری شرکت‌ها و شخصیت‌های حقوقی با صنایع نفت و گاز و پتروشیمی ایران یا بانک مرکزی ممنوع شده است و مجازات‌هایی نیز برای کسانی که به صادرات نفت خام ایران کمک می‌کنند در نظر گرفته شده است. همچنین کسانی که به تغییر پرچم نفت کش‌های ایران کمک کنند و یا راه‌های دیگری برای فرار از تحریم‌ها فراهم کنند نیز مجازات خواهند شد. در قانون جدید تحریمی خرید و فروش اوراق قرضه دولتی ایران نیز شامل تحریم شده است، که امید می‌رود بعد از مذاکرات ژنو(۲۰۱۵) در سال جاری از شدت این تحریم‌ها کاسته شود اما در عمل تصور این مهم به واسطه تحریم‌های جدید بعد از مذاکرات سخت است هر چند که دولت آمریکا مدعی شد اعمال این تحریم‌های جدید علیه ایران منافاتی با توافق ژنو نداشته و نخواهد داشت.

ماهیت تحریم‌های اقتصادی اعمال شده در حوزه نفت و گاز

در سال‌های اخیر ایالات متحده آمریکا و اتحادیه اروپا در تلاش بوده‌اند تا با اعمال تحریم‌های جدید اقتصادی فشار به اقتصاد ایران را تشدید نمایند، تا جای که اتحادیه اروپا به عنوان یکی از خریداران اصلی نفت خام ایران، به طور کلی هرگونه واردات نفت و فرآورده‌های پتروشیمی را از ایران ممنوع کرده است. مهم‌ترین تحریم‌های حوزه نفت و گاز را می‌توان به سه حوزه تحریم خرید نفت، تحریم‌های اعمال شده در حوزه صنایع بالا دستی بخش نفت و گاز و تحریم‌های حوزه پایین دستی بخش نفت و گاز تقسیم بندی کرد [9].

تحریم خرید نفت ایران

به موجب این تحریم‌ها، اتحادیه اروپا به عنوان یکی از متقاضیان اصلی نفت خام ایران، خرید نفت از ایران را متوقف نموده است. همچنین با اعمال فشارهای امریکا بر ژاپن و کره جنوبی این دو کشور نیز خرید نفت خام از ایران را کاهش داده‌اند، کاهش خرید نفت از سوی ژاپن، کره جنوبی و برخی کشورهای دیگر سبب شده است که درآمدهای نفتی ایران به شدت کاهش یابد، به طوری که از ۹/۸ میلیارد دلار در ژوئیه ۲۰۱۱ به ۲/۹ میلیارد دلار در ژوئیه ۲۰۱۲ رسیده است. جدول ذیل نشانگر میزان صادرات نفت خام ایران به خریداران اصلی طی دو سال اخیر می‌باشد.

کشور/بلوک	۲۰۱۱	اکتبر ۲۰۱۲	میزان کاهش خرید
اتحادیه اروپا (خصوصاً ایتالیا، اسپانیا و یونان)	۶۰۰ هزار	نزدیک به صفر	۶۰۰ هزار
چین	۵۵۰ هزار	۵۰۰ هزار	۵۰ هزار
ژاپن	۲۲۵ هزار	۶۰ هزار	۲۶۵ هزار
هند	۲۲۰ هزار	۱۳۰ هزار	۹۰ هزار
کره جنوبی	۲۳۰ هزار	۷۰ هزار	۱۶۰ هزار
ترکیه	۲۰۰ هزار	۸۰ هزار	۱۲۰ هزار
آفریقای جنوبی	۸۰ هزار	۵۰ هزار	۳۰ هزار
مالزی	۵۵ هزار	۳۰ هزار	۲۵ هزار
تایوان	۳۵ هزار	۲۰ هزار	۱۵ هزار
سنگاپور	۲۰ هزار	۱۰ هزار	۱۰ هزار
دیگر کشورها	۵۵ هزار	۲۰ هزار	۳۵ هزار
کل	۲۱۵ میلیون	۱ میلیون	۱۱۵ میلیون

Source: [10]

تحریم‌های اعمال شده در حوزه بالا دستی صنعت نفت و گاز ایران

به موجب این تحریم‌ها، سرمایه‌گذاری و همکاری شرکت‌های بین‌المللی نفتی (خصوصاً شرکت‌های اروپایی) با ایران ممنوع اعلام شده و همچنین فروش برخی کالاها، تجهیزات، نرم افزارها و تکنولوژی‌های مورد استفاده در بخش بالا دستی صنعت نفت و گاز به ایران تحریم شده است. اعمال این تحریم‌ها موجب شده که تعداد زیادی از شرکت‌های بین‌المللی نفتی، همکاری خود را با ایران قطع نمایند و قطع این رابطه منجر به آن شده که پروژه‌های سرمایه‌گذاری در میادین نفت و گاز کشور متوقف شود و تأمین مالی پروژه‌های نفت و گاز به چالش بزرگی برای کشور تبدیل شود.

3-5 تحریم‌های اعمال شده در حوزه پایین دستی بخش نفت و گاز

به موجب این تحریم‌ها، فروش فرآورده‌های نفتی با تأکید بر بنزین به ایران ممنوع شده است و همچنین سرمایه‌گذاری در حوزه پایین دستی صنعت نفت و گاز کشور (شامل پالایشگاه‌ها، مخازن ذخیره‌سازی نفت و فرآورده‌های نفتی، خطوط لوله و...) ممنوع شده فروش برخی کالاها، تجهیزات، تکنولوژی و فناوری‌های مورد استفاده در بخش پالایش نفت خام و گاز طبیعی و همچنین صنعت پتروشیمی به ایران مورد تحریم واقع شده.

بررسی اثرات تحریم‌ها

ایران با دارا بودن 137 میلیارد بشکه ذخایر اثبات شده نفت که ۹/۳ درصد از کل ذخایر دنیا محسوب می‌شود، پس از عربستان، ونزوئلا و کانادا، چهارمین دارنده ذخایر اثبات شده نفت دنیا محسوب می‌شود. در میان کشورهای عضو اپک ایران دومین تولید کننده بزرگ نفت خام پس از عربستان به شمار می‌رود. در سال‌های اخیر ایران سومین صادرکننده نفت پس از عربستان و روسیه بوده، اما در طول دو سال گذشته تولید نفت افزایش چندانی نداشته و این نتیجه موانع داخلی و تحریم‌هاست، موانع داخلی برای سرمایه‌گذار خارجی می‌تواند با محظورات قانونی شروع کرد که فضای قراردادی حاکم بر بخش نفت و گاز را متفاوت کرده است. بر اساس قوانین سرمایه‌گذاری در ایران و محدودیت‌های قانون اساسی در این زمینه، تا کنون شرکت‌های خارجی قادر به مشارکت در پروژه‌های بالادستی به صورت قراردادهای مشارکت در تولید نبوده‌اند که انگیزه بیشتر برای شرکت خارجی ایجاد می‌کند. علاوه بر محظورات داخلی سیاست‌های بین‌المللی تحریم علیه ایران عامل دیگری است که با افزایش "هزینه مبادله" و افزایش عدم اطمینان در فضای سرمایه‌گذاری، تمایل سرمایه‌گذاران را علیه وجود سودهای قابل توجه تضمین شده به سرمایه‌گذاری و مشارکت کاهش داده است. با این وجود ذیلاً به اهم تبعات تحریم‌ها در کوتاه مدت و بلند مدت، که ممکن است به شکل مستقیم یا غیر مستقیم در حوزه سرمایه‌گذاری خارجی اعمال شود می‌پردازیم.

الف- محدود کردن میزان سرمایه

تأثیر اولیه تحریم‌های مالی آمریکا، محدود کردن میزان سرمایه‌گذاری شرکت‌های بین‌المللی در صنعت نفت بوده است. به علاوه ایالات متحده از طریق نفوذ خود در بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول، ایران را از دریافت وام‌های موثر بلند مدت محروم نموده است. همچنین آمریکا در طی سال‌ها به دنبال متوقف ساختن همکاری بانک‌های خصوصی و نیز اعتبارات دولتی با دولت و شرکت‌های ایرانی بوده است. لذا پس از شدت گرفتن تحریم‌ها، سرمایه‌گذاری خارجی در ایران محدود گردیده که متعاقب آن شرکت‌های خارجی به دلیل فشار ایالات متحده بر بانک‌های بین‌المللی برای قطع همکاری با ایران برای تأمین مالی پروژه‌های انرژی داخلی با مشکل مواجه شده‌اند. این مسئله زمانی حادتر می‌شود که با کنار کشیدن شرکت‌های

معتبر نفتی بین‌المللی از پروژه های نفتی و عدم کفایت توان تأمین نیروی متخصص و تکنولوژی از سرمایه های انسانی داخلی کشور، روند تولید با کاهش فزاینده مواجه گردیده است.

به همین دلیل کشور تلاش‌هایی را برای خصوصی سازی ۵۰ شرکت نفت و گاز با ارزش ۹۰ میلیارد دلار تا سال ۲۰۱۴ از طریق بازار بورس تهران آغاز نموده است. هر چند این راه حل نیز به دلیل حجم عظیم سرمایه گذاری‌های مورد نیاز این بخش و محدودیت منابع داخلی، کشور را از سرمایه گذاری بی نیاز نمی‌کند. از سویی به دلیل سرمایه بر بودن صنعت نفت، کمبود سرمایه داخلی نیز سرمایه گذاری در پروژه های توسعه ای را به تعویق می‌اندازد چرا که اغلب میادین نفتی ایران دارای عمر بالایی می‌باشند. ایران به منظور افزایش تولیدات نفت و گاز نیاز به گسترش شیرهای میادین نفتی دارد متعاقباً گسترش میادین نفتی نیز مستلزم حجم بالای سرمایه گذاری است که ایران چنین سرمایه ای ندارد و همان طور که ذکر شد قادر به استقراض بین‌المللی هم نیست. در کل این تحریم‌ها سبب تأخیر در سرمایه گذاری‌های جدید شده و هزینه‌هایی را به اقتصاد ایران تحمیل کرده است. بنابراین کاهش سرمایه گذاری‌ها که به عنوان مهم‌ترین اثر تحریم‌ها در " بلند مدت " تلقی می‌گردد؛ باعث شده تا نگذارد ایران به سقف تولید مورد نظر خود دست یابد. با توجه به اوضاع کنونی، نبود سرمایه گذاری‌های به موقع در صنعت نفت به ویژه بخش گاز سبب شده تا ایران با وجود ذخایر عظیم گاز سهم اندکی از صادرات در بازار جهانی را در اختیار داشته باشد. مضرات کمبود سرمایه گذاری است که به افزایش برداشت رقیب قطری منجر شده است [11]. به همین دلیل از میان کشورهای عمده دارنده گاز دنیا، ایران تنها کشوری است که در حال حاضر سهم قابل توجهی در بازارهای بین‌المللی ندارد و این موضوع سبب شده است تا تحلیلگران بازار انرژی بر این نکته تأکید کنند که ذخایر گاز ایران در دهه آینده ارزش بسیار بالایی خواهد یافت.

حال آنکه در برنامه ۵ ساله پنجم توسعه ایران (۲۰۱۰-۲۰۱۵) افزایش ظرفیت تولید نفت خام به میزان ۵ میلیون بشکه در روز قید شده است. در همین راستا نیاز به حدود ۳۶ میلیارد دلار سرمایه گذاری سالانه در صنایع بالادستی در هر دو بخش نفت و گاز اشاره گردیده و نیز پیش بینی شده است که بیشترین تأمین مالی از سوی سرمایه گذاران خارجی تحت قراردادهای بیع متقابل حاصل خواهد شد. با این وجود در برنامه توسعه قبلی (۲۰۰۵-۲۰۱۰) حجم کلی سرمایه گذاری خارجی در صنایع بالادستی تنها حدود ۱۰ میلیون دلار بوده است. لذا به نظر می‌رسد اجرایی شدن برنامه پنجم توسعه حتی بدون اعمال تحریم‌های غربی دشوار خواهد بود.

ب- خروج شرکت‌های بین‌المللی

در سال‌های اخیر به خصوص از سپتامبر ۲۰۱۰، تحریم‌های خارجی سرعت پیشرفت بخش انرژی ایران به ویژه بخش توسعه بالادستی نفت و گاز را کند کرده است. این امر به عنوان یک اثر کوتاه مدت سبب خروج تعدادی از شرکت‌های خارجی فعال در پروژه های توسعه بالادستی انرژی از ایران شده است در واقع بیانگر خارج شدن سرمایه از کشور است. تحریم‌ها همچنین بر واردات مواد پالایشی نیز تأثیر گذاشته و سبب شده که ایران اقداماتی را برای افزایش ظرفیت پالایشی خود انجام دهد. خروج این شرکت‌ها اکثراً در سال ۲۰۱۰ اتفاق افتاده است.

اسامی شرکت‌های خارج شده از حوزه نفت و گاز ایران

1. Baker Hughes (US)	10. Smith International (US)	19. Lukoil (Russia)
2. Dragon Oil (Unites Arab Emiarates)	11. Total (France)	20. . Trafigura (Switzerland)
3. Glencore (Switzerland)	12. Thyssenkrupp (Germany)	21. Reliance (India)
4. Halliburton (US)	13. Tupras (Turkey)	22. Schlumberger (US)
5. Independent Petroleum Group (Kuwait)	14. BP (UK)	23. Statoil (Norway)
6. Lind Group (Germany)	15. ENI (Italy)	24. Petronas (Malaysia)
7. OMV (Austria)	16. Helm AG (Germany)	25. Transammonia (US)
8. Q8 (UK)	17. Inpex (Japan)	26. Vitol (Switzerland)
9. Royal Dutch Shell (France)	18. GS Engineering & Construction (South Korea)	

Source:[12]

با اعمال تحریم‌های جدید بعد از مذاکرات ژنو، تحریم‌ها شامل شرکت‌های دیگری شده که می‌توان از شرکت نفت مید آسیا، سینگا تانکرس، سیکیریا مارتیمت، فرلند و ویتالی سوکولتکو نام برد.

ج- افزایش ریسک سرمایه گذاری

با اعمال تحریم، به رغم قانون جلب و حمایت از سرمایه گذاری خارجی و رفع ابهامات قانونی که باید جذب سرمایه خارجی را تسریع نمایند، سرمایه گذار خارجی و سایر مؤسسات تأمین مالی خارجی به لحاظ افزایش ریسک که از این بابت در کشور ایجاد خواهد شد، عملاً از سرمایه گذاری در کشور اکراه خواهند داشت. چرا که از جمله مهم ترین عواملی که در جذب سرمایه گذاری نفت صنعت نفت Oilindustry.ir کلیک HERE وجود امنیت و ثبات در کشور سرمایه پذیر است. چرا که سرمایه گذار اگر سرمایه خود را در امنیت هیچ گاه اقدام به سرمایه گذاری نمی کند زیرا وی به دنبال منفعت و سود خود می باشد و از این رو به لحاظ اقتصادی، هیچ گاه در کشور فاقد امنیت و ریسک سرمایه گذاری آن بالا است، سرمایه گذاری نمی کند. و قدرت مذاکره را در قراردادهای نفتی کاهش می دهد.

د- کاهش تولید نفت و گاز

آژانس بین المللی انرژی (EIA) در مورد نفت ایران در مارچ ۲۰۱۳ خاطر نشان کرد: "تحریم های بین المللی که در ۲۰۱۱ و ۲۰۱۲ اعمال شد، مانع پیشرفت بخش انرژی ایران به خصوص سرمایه گذاری در بخش بالادستی پروژه های نفت و گاز شد. امریکا و اتحادیه اروپا با تصویب یکسری قوانین، تدابیری را اتخاذ نمودند که بیشتر از قوانین تحریمی گذشته بر بخش انرژی ایران تأثیر گذار بوده است. این تحریم ها به خصوص موجب فسخ و لغو بسیاری از پروژه های بالادستی و البته " بدون جبران خسارت " و در نتیجه موجب کاهش ظرفیت تولیدی نفت ایران شده است .

نتیجه

تحریم های نفت ایران ممکن است فرصت مناسبی باشند تا بیماری اساسی اقتصاد کشور در وابستگی به درآمد نفتی درمان شود. جایگزین نمودن صادرات غیر نفتی و درآمدهای مالیاتی بجای درآمدهای ارزی حاصل از فروش نفت راهبرد مناسبی است برای مدیریت این تحریم ها که باید در دستور کار مسئولان اقتصادی کشور قرار گیرد . هر دو تحریم های تجاری و مالی در آسیب رساندن به اقتصاد ایران موفق بوده است . اما تأثیرات سیاسی تحریم برای حصول به اهداف از قبل تعیین شده اندکم می باشد . هزینه های عمده تحریم نفتی بر اقتصاد ایران در حوزه سرمایه گذاری خارجی را می توان کاهش قدرت چانه زنی در قراردادهای نفتی و تحت فشار بودن ایران در معاملات نفتی خود با شرکای تجاری از جمله اعطای مزایای در دریافت بهای نفت فروخته شده مشاهده نمود . افزایش هزینه های و کاهش تأمین مالی پروژه های سرمایه گذاری و به تبع آن افزایش هزینه مبادله ناشی از تحریم ها، کاهش امنیت سرمایه گذاری و خروج شرکت های بین المللی با کیفیت فنی و تکنولوژیکی بالا از پروژه های نفت و گاز و جایگزین شدن آن با شرکت های نفتی با خدمات و کیفیت نازل تر همه از جمله آثار اعمال تحریم ها می باشند که در این مقاله به اهم این موارد پرداخته شد .

منابع

- ۱- حاجیلی، معصومه، "سرمایه گذاری مستقیم خارجی" نشریه روند، ۱۰، ۱۳۸۴، ۱۰
- ۲- خامنه، فرشید، "امنیت سرمایه گذاری و رشد اقتصادی"، چاپ اول، انتشارات دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ۱۳۹۰
- 3- Morrissey, Oliver, "Investment and Competition Policy in Developing Countries Implication of and for WTO", University of Nottingham, 2000, p2
- ۴- راه چمنی، ابوالقاسم، "گزیده پژوهش های جهان"، چاپ اول، موسسه مطالعات و تحقیقات بین المللی ابرار معاصر تهران، تهران، ۱۳۸۲
- 5- Anthony H.Cordsman, Brayan Gold, Sam Khazai & Bradly Bosserman, (2013) U.S. "And Iranian Strategic Competition", www.CSIS.org/files/publications/120124/iran/sanctions.pdf, April 19.
- ۶- بهروزی فر، مرتضی؛ کوبکی، سامیه، "تحریم های ایالات متحده، آزمودن آزموده"، مجله اطلاعات سیاسی - اقتصادی، سال بیست و یکم، ش ۳ و ۴، ۱۲۷، ۱۳۸۵
- ۷- یآوری، کاظم؛ محسنی، رضا، آثار تحریم های تجاری و مالی بر اقتصاد ایران، مجلس و پژوهش، سال شانزدهم، ش ۶۱، ۱۳۸۹
- 8- Ali Vaez, "Stumbling to the sanctions exit", www.atimes.com, (2013), Aug 6, '13
- ۹- موسوی نیک، سید هادی؛ مهاجری، پریسا، "فرصت ها و تهدید های سرمایه گذاری در سایه تحریم های اقتصادی"، اولین همایش ملی سرمایه گذاری و تولید ملی، تهران، ۳، ۱۳۹۲
- 10- Kenneth Katzman, "Iran Sanctions", CRS (Congressional Research Service), (2013) June 13.
- ۱۱- رام، منصوره، "بررسی موانع موجود در یافتن بازارهای مناسب برای صادرات گاز"، بررسی های اقتصاد انرژی، سال سوم، شماره ۳، ۱۳۸۶، ۹۰
- 12- PAAIA Public Policy Center (2012), "Iran Sanctions Report", August 2012.